

Pogány Gábor művészettörténész megnyitó beszéde

Szajkó István képeiről

Az egyszeri kiállítás-látogató viszonylag könnyű helyzetben van, hiszen besétál a galériába, körülnéz, ha megnyeri tetszését, alaposabban is tanulmányozza a képeket; és a kapott élménnyel – akármilyen is legyen az – távozik.

A művészettörténész azonban óhatatlanul összevet múlttal s jellel, művészeti korokkal és stílusokkal, és néha bajba kerül, mert nem illik össze a látvány az előképekkel, vagy is inkább a műtörténész előítéleteivel.

Szajkó István képei megtekintésekor azonban a művészettörténész sem ütközik korábbi ismereteinek falába. E képek láttán egyszerre érezhetünk meglepetést, és természetes azonosulást.

Meglepetés a képek kvalitása, komponálási módja és tematikájának vizsgálata közben ér bennünket.

Erről egy kicsit később, az egyes képekkel kapcsolatban szólnék.

Előbb az azonosulásról: Szajkó István festményei az átlagosan tájékozott magyar műélvező által jól felismerhető *magyar* képzőművészeti nyelven vannak festve. Ez a mondat első hallásra meglehetősen hathat, pedig hát nem csak a magyar művészetre igaz. Ismerjük a *német* expresszionizmus túlfűtött izgatott ecsetkezelését, az „École de Paris” lendületesen könnyed *francia* formavilágát, az *orosz* avangard mélységesen elvont konstruktivitását.

A hazai néző számára Szajkó István képei otthonosnak látszanak. Csak ha rákérdezünk magunkban: miért is érezzük, hogy a mi (képi) nyelvünkön szól, következtetjük ki, hogy a magyar képzőművészet történetének és jelenkorának jelentős súlyú fejezetéhez tartozik: az *alföldi festészet*hez.

Az alföldi festészet nemzetközi indíttatásával, és egyes fejezeteinek, kiágazásainak nemzetközi kapcsolataival az európai képzőművészetben is jelentős tényező. Elindítója August von Pettenkofen osztrák ezredes, aki 1849-ben Szolnokon szolgált, majd 1853-ban festő barátaival visszatért e városba. (nincs mit szégyellnünk ezen, művészetünk hasznára vált, hogy minket választott) A kialakuló hagyományt olyan magyar festők folytatták, akik az osztrák elődök kezdeményezését folytatva alföldi tájakat, népi életképeket festettek: Deák Ébner Lajos, Bihari Sándor, majd többek között, Fényes Adolf és Mednyánszky László.

Az 1896-ban Nagybányán megalakuló művésztelep számos alkotója Szolnokról, illetve az alföldi művészcsoporthoz került a máramarosi városba, s tért majd vissza az alföldre: Iványi Grünwald Béla, Rudnay Gyula, Pechán József.

A Nagybányai Művésztelep és a Vajdaság kapcsolatának művészettörténeti földolgozását ismerjük: Duranci Béla: *Nagybánya és a Vajdaságiak*, kiadta a Képzőművészeti Találkozó, Szabadka, 1996. Így e téren nem is mennék részletekbe, mindössze annyit emelnék ki, hogy az egykori Jugoszláviában könnyebb volt „modern” művésznek lenni, a lazább kulturális elvárás miatt, mint Magyarországon. Ez nem csak a két világháború közötti időszakra igaz, hanem az azt követőre is; művészettörténeti példának elég Pechán József és fia, Pechán Béla nevét említeni.

„Paradoxonnak tűnik, hogy az alapjaiban tekintélyelvű és totalitárius uralkodó ideológia már az ötvenes évek első felében elutasította magától a művészet irányításának szerepkörét, így a szocialista-realista doktrína kifutása alig évtizednyit tett ki.

A sok szempontból liberális atmoszféra közepette egészen 1990 tájáig a képzőművészeket kevésbé vonzották a szociális és nemzeti(ségi) témák, ellentétben más értelmiségiektől, mint például az írók, akik közül többen próbálták megfogalmazni a nemzeti identitással összefüggő alapvető felismeréseket.” - írta Szombathy Bálint a Híd c. folyóirat 2006 áprilisi számában.

Az az igazság, hogy mi, magyarországi művészetkedvelők erről a jelenségről (nevezetesen, hogy a Vajdaságban élő festőművészek egy része magától értetődően az alföldi festészet nyelvét beszéli, csak jóval könnyedebben, görcsmentesebben, mint a trianoni határ északi oldalán akár csak huszonkét kilométerrel arrébb, például Hódmezővásárhelyen) szinte az ezredvégig nem tudtunk. Néhányukat ismertük, véletlenül, mert részt vettek magyarországi kollektív kiállításokon. Szalma Lászlót például a népi életképek témája folytatójának hittük, Penovác Endrét meg a Pop-Art „alföldiesítőjének” tekintettük.

Szajkó István a legerőteljesebb meglepetés a Vajdaságiak Magyarországi jelenlétében. Festésmódja, képeinek légköre az alföldi festőket idézi. Kompozíciós megoldásai annál rendhagyóbbak. Szívesen tekint témájára fölülről, mellőzve a horizontot. Ez a fogás a magyar festészetben nagybányai eredetű, ott hagyták gyakran a horizontot a kép felső fölé csúszni, a hegyvölgyes tájék miatt, a látószöveget lefelé irányítva. Azután Nagybányát járt művészek sokszor alkalmazzák: Szőnyi István esernyős képe, Incze János Dés városának nagyon nem-vízszintes vedutáin, ; s meglepő módon alföldi festők is, hogy egy kissé elemelkedjenek a „lapos” témától: Németh József, Fejér Csaba, Csikós András néhány képre hivatkozhatnánk.

Szajkó István tudatosan alkalmazza a horizontnélküliséget egy karakteres motívumcsoportján: A kerékpáros képekről szeretnék szólni. A kortárs alföldi festők képein a bringa esetleges tárgyi elem, illetve szociológiai jelzés. Szajkónál sokkal többé válik. A *Szabadkai kerékpárosok* még kisvárosi életkép, szinte hasonló mint amit a közelmúltban láttam a szegedi Bodor Zoltántól *Alföldi biciklizők* címen. Ide tartozik még a *Szabadkai kerékpáros* is. De a többi kerékpárt, kerékpárokat ábrázoló képen e járművek önálló, szubjektív létre emelkednek. „Ők” a főszereplők, velük történnek az események; egymáshoz (s a művészhez) viszonyulásuk emberi és nem tárgyias. Ha épületek mellett látjuk e kerékpárokat, nyilvánvalóan emberi szerepbe kerülnek: a kapuban bebocsájtásra várnak, az adriai mólóról egyenesen fejest akar ugorni, a lókúti postaládába meghozta a küldeményt; nem a postás szolgálati kerékpárját látjuk, hiszen az szabványos posta-zöld, ez itt a képen maga a kézbesítő.

Szajkó István csendéleteivel is meglepetést tud okozni. Úgy tanultuk, a műfaj neve a nemzetközi szaknyelvben „natura morta”, holt természet. Itt meg az almaszeletek, narancsgrezdek mellett vidáman ugrálnak, csivitelnek eleven madarak.

Van a kiállításon egy tájképe. Ezen véletlenül (vagy inkább direkt) van horizont. A címe: *Tájkép szajkóval*. Ez számomra a képcédulán valahogy nagy „S” betűt kíván. Úgy nézem, mint valami szimbolikus, áttételes önarcképet.

Hadd fejezzem be mondanivalómat Duranci Bélától vett idézettel: „Szajkó István visszaadja a kép iránti bizalmunkat. Munkái olyan egyszerűek, ugyanakkor olyan végtelenül rejtélyesek. Felhasználja mesterségbeli tudását, ugyanakkor spontán érzelmei segítségével fejezi ki magát. Szajkó a tájat és a benne található emberi alkotásokat mélyebb jelentésű egésszé alakítja.”

Pogány Gábor művészettörténész

*Elhangzott 2014. augusztus 26-án, Szajkó István délvidéki festőművész
Odafigyelés című kiállításának megnyitó rendezvényén,
a budapesti Forrás Galériában.*